ملليتىمىز تۈرك، دىنىمىز ئىسلام، ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستان

شەرقىي تۈركىستان

ŞARKİ TÜRKİSTAN DOĞU TÜRKİSTAN

«ياۋروپا شەرقىي تۈركىستان نەشرىيات مەركىزى» نەشر قىلدى

ئايلىق سىياسىي گېزىت

1995

3 - ئاي

9 - سان

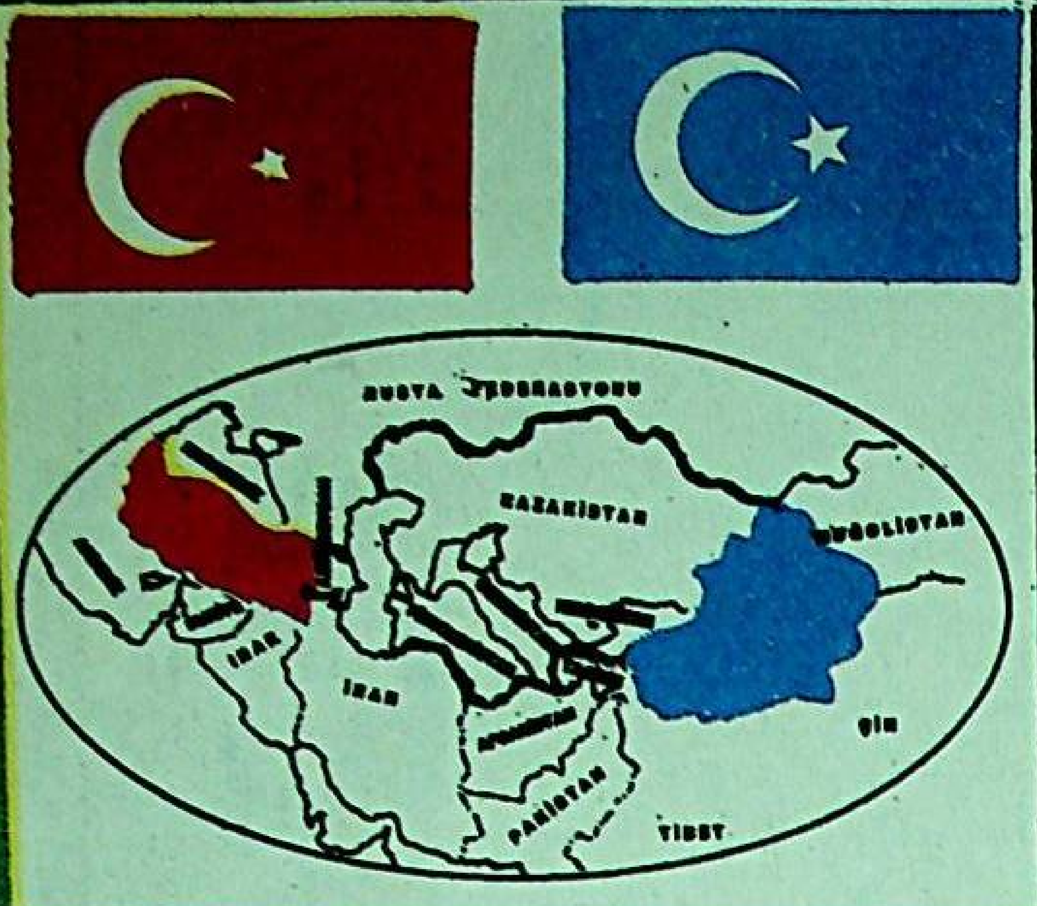

خەلقئارا ئىنسان ھەقلىرى كومىتېتى

شەرقىي تۈركىستانغا تەكشۈرۈش ئۆمىكى ئەۋەتىدۇ

(ياۋروپا نەشرىيات مەركىزى خەۋىرى). بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتى ئىنسان ھەقلىرى كومىتېتى، شەرقىي تۈركىستاندىكى سىياسىي مەھبۇسلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقى ئەھۋالىنى تەكشۈرۈش ئۆمىكى ئەۋەتىدۇ. تەكشۈرۈش ئۆمىكى خىزمەت باشلاشتىن بۇرۇن، خىتاي ھۆكۈمىتىگە شەرقىي تۈركىستاندىكى ئىنسان ھەقلىرى ۋە گۇناھسىز مەھبۇسلارنىڭ ئىسىملىكى توغرىسىدا دوكلات سۇندى ۋە بۇ ھەقتە خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ جاۋاپ قايتۇرۇشىنى تەلەپ قىلدى.

1990 - يىلدىن بۇيان خىتايىنىڭ دېكتاتورا ئورگانلىرى شەرقىي تۈركىستاندا خەلقنى قورقۇتۇپ، زورەك سالدى قىلىپ، ئادەم تۇتۇش، مەھبۇسلارنى كوچىلاردا سۆرەتلەش، قورال بىلەن رېجىم ئاستىغا ئېلىش، سازايى قىلىش، قىيناش، ۋەھشىيلەرچە ئاشقان جازالاش ئۇسۇلى بىلەن مەجبۇرىي ئىقرار قىلدۇرۇش ئارقىلىق ئىنسان ھەقلىرىگە ئېغىر دەخلى-تەرۇز قىلماقتا. بۇ توغرىسىدىكى مەلۇماتلار ئىنسان ھەقلىرى كومىتېتى، بەزى غەرپ دۆلەتلىرى ۋە ھۆكۈمەت تەشكىلاتلىرىنىڭ يىللىق ئارخىپلىرىدا ساقلانماقتا.

ياۋروپا شەرقىي تۈركىستانلىقلار بىرلىكى ئىنسان ھەقلىرى كومىتېتى ۋە ئۇنىڭغا قاراشلىق تەشكىلاتلارغا، شەرقىي تۈركىستاندىكى ئىنسان ھەقلىرى ئەھۋالىغا قارىتا دائىم دىققەت-ئېتىبارىنى بېرىش تەكلىۋىنى سۇندى.

ئەركىن ئالپ تېكىننىڭ ئامېرىكىدىكى زىيارىتى

ئۆز خەۋىرىمىز: ياۋروپا شەرقىي تۈركىستانلىقلار بىرلىكىنىڭ رەئىسى ئەركىن ئالپ تېكىن بۇلتۇر 15 - ئاينىڭ 17 - كۈنى ئامېرىكىنىڭ ۋاشىنگتون شەھىرىدە ئۈچ كۈنلۈك زىيارەتتە بولدى. ئەركىن ئالپ تېكىن زىيارەت مەزگىلىدە، ئامېرىكا پارلامېنت ئەزالىرى، دۆلەت ئەربابلىرى، ئىنسان ھەقلىرى كومىتېتى ئەمەلدارلىرى ۋە بىر قىسىم ئامما بىلەن كۆرۈشۈپ، ئۇلارغا شەرقىي تۈركىستاننىڭ بۈگۈنكى ئەھۋالى ۋە خىتايىنىڭ شەرقىي تۈركىستاندا يۈرگۈزىۋاتقان ئىنسان قېلىپىدىن چىققان زوراۋانلىقى ھەققىدە كەڭ كۆلەمدە مەلۇمات بەردى ھەمدە ئامېرىكا خەلقىنىڭ خىتاي كوممۇنىستلىرى يۈرگۈزىۋاتقان ئىنسان ھەقلىرى تاجاۋۇزچىلىقىغا قارشى تۇرۇپ، شەرقىي تۈركىستان داۋاسىغا ياردەم قىلىشىنى ئۈمىد قىلدى. داۋامى 4 - بەتتە

ئەيسا يۈسۈپ ئالپ تېكىننىڭ تۈرك دۇنياسىغا چاقىرىقى

ئۆز خەۋىرىمىز: 1995 - يىل 3 - ئاينىڭ 16-18 - كۈنلىرى ئىستانبۇلدىكى تۈرك دۇنياسى تەتقىقات ۋەخپى، تۈرك مىللەت ۋەكىللىرىنىڭ 4 - نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيىغا تەييارلىق كۆرۈش يىغىنىنى ئۆتكۈزدى. يىغىنغا، شەرقىي تۈركىستانلىقلارنىڭ لىدېرى ئەيسا يۈسۈپ ئالپ تېكىن، «شەرقىي تۈركىستان» گېزىتى ساھىبى ئارسلان ئالپ تېكىن ۋە شەرقىي تۈركىستان ۋەخپى سېكرېتارى ھامۇتخان كۆكتۈرك، شەرقىي تۈركىستان ياۋروپا بىرلىكى ئىستانبۇل شۆبىسىنىڭ رەئىسى بەگھاجى تەكلىپ بىلەن قاتناشتى. يىغىنغا بالقار، قاراچ، تاتار، داغىس، چاۋاش، قىرىم، باتى تىراكىيە، ماكېدونىيە، پىرىزرەن، ساقا تۈركلىرىنىڭ مىللەت ۋەكىللىرى، ياۋروپا تۈرك تەشكىلاتچىلىرى ۋە تۈركىيىنىڭ تۈركلۈك مۇجاھىدلىرىدىن تېرىكىپ تاپقان بىلىم ئادەملىرى قاتناشتى.

يىغىندا، ئالدى بىلەن ھەر قايسى جايلاردىن كەلگەن ۋەكىللەر سۆز قىلىپ، ئۆز جايلىرىدىكى تۈرك مىللەتلىرىنىڭ ئەھۋالىدىن مەلۇمات بەردى. ۋەكىللەر بىردەك مۇنداق دېدى: «نۆۋەتتە، چەتئەل كۈچلىرىنىڭ ئاسارىتىدە ياشاۋاتقان تۈرك خەلقى روسىيىنىڭ پارچىلىنىشىدىن كېيىن، ئوخشاشلا باشقىلارنىڭ زۇلۇمىغا، چەتكە قېقىلىشقا ئۇچراۋاتىدۇ. ئۇلارغا تۈركىيە بىلەن مۇستەقىللىققە ئېرىشكەن تۈرك جۇمھۇرىيەتلىرى ساھىب چىقىشى لازىم». داۋامى 3 - بەتتە

دېڭ شياۋپىڭ ئۆلدىمۇ؟

(تۈركىيە «ئوتتۇرا شەرق» گېزىتىنىڭ 95 - يىل 1 - ئاينىڭ 12 - كۈنىدىكى خەۋىرى) 1994 - يىللىق يېڭى يىل مۇراسىمىدا خەلق ئارىسىدا كۆرۈلگەن خىتاي كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ باشلىقى دېڭ شياۋپىڭ بۇ يىل خەلق ئارىسىدا كۆرۈلمىدى. ئاغرىقى ئېغىرمۇ بارمىدى. بۇ يىل ئۇنىڭ سالامەتلىكى ناچارلىشىپ، خەلق ئارىسىدا كۆرۈلمىگەنلىكى بەزى كوممۇنىست ئەمەلدارلىرىنى قاتتىق ئېچىندۇردى. نۆۋەتتە دېڭ شياۋپىڭ ئۆلدىمىكىن دەپ - سۆز خەلق ئارىسىدا تارقالماقتا.

ياپونىيىنىڭ يومىئۇرى خەۋەرلىرى گېزىتىنىڭ يېقىنقى بىر خەۋىرىدە، جاڭ زېمىن دېڭ شياۋپىڭنى يوقلاش ئۈچۈن دوختۇرخانىغا بارغاندا، دوختۇرلارنىڭ رۇخسەت قىلمىغانلىقىنى بايان قىلغان.

خىتاينىڭ باياناتىغا رەددىيە

ئەركىن ئالپ تېكىن

1994 - يىل 11 - ئاينىڭ 11 - كۈنى سەئۇدى ئەرەبىستان «ئەرەب - نيۇس» گېزىتىدە ئېلان قىلىنغان سەئۇدى ئەرەبىستاندىكى خىتاي باش ئەلچىسى جيا جۈننىڭ «جۇڭگونىڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنى شەرقىي تۈركىستان دەپ ئاتاش خاتا» ماۋزۇلۇق ماقالىسىنى تەپسىلاتى بىلەن كۆرۈپ چىقتىم. جيا جۈن ماقالىسىنىڭ بېشىدىلا مۇنداق دېگەن. «چەتئەلدىكى بۆلگۈنچى كۈچلەر جۇڭگونىڭ بىر قىسمى بولغان ئاپتونوم رايوننى شەرقىي تۈركىستان دەپ ئاتىشىۋاتىدۇ»، «جۇڭگو خەلقى ۋە شىنجاڭ (شەرقىي تۈركىستان) دىكى ھەر مىللەت خەلقى شەرقىي تۈركىستان دەپ ئاتىمايدۇ ھەمدە ئۇنى قوبۇل كۆرمەيدۇ». ئاپتور بۇ ماقالىسىنى يېزىشتىن بۇرۇن، تارىخىي ئوقۇتقۇچىلىرى بويىچە ئىلمىي تەتقىقات ئېلىپ بارمىغان. شۇندا قىلىپ «ئەرەب - نيۇس» گېزىتىدە ماقالىدا يېزىلغان يالغان - ياۋداق بايانلارنى تەكشۈرۈپ، تارىخىي ۋە رېئاللىقتىكى ئەمەلىيەت بىلەن سېلىشتۇرۇپ كۆرگەن بولسا، تۈركىستاننىڭ مىلادىيە ئەسىرلەردىن بۇيان مەۋجۇت ئىكەنلىكىنى ئۇققان بولاتتى. مەن مەزكۇر ماقالىنىڭ ئاپتورى جيا جۈننىڭ سۈي سۇلالىسى (618 - 580) ۋە تاڭ سۇلالىسى (906 - 618) تارىخىنى ئوقۇپ چىقىشنى ئۈمىد قىلىمەن.

19 - ئەسىرنىڭ تارىخىنى ئېچىپ كۆرسەك شۇنى بىلىشكە بولىدىكى، چار روسىيە 1865 - يىلى تۈركىستاننىڭ غەربىي قىسمىنى ئىشغالىيەت ئاستىغا ئالدى. شۇنىڭ بىلەن غەربىي تۈركىستان دېگەن نام ئوتتۇرىغا چىقتى؛ مەخسەن 10 يىلدىن كېيىن (1876 - يىل) تۈركىستاننىڭ شەرقىي قىسمىنى مانجۇلار پەيدىن - پەي بېسىۋالدى ۋە شەرقىي تۈركىستان دەپ ئاتالدى. بۇ جيا جۈننىڭ ئېيتقىنىدەك، چەتئەللىكلەر، شۇندا قىلىپ چەتئەلدە ياشاۋاتقان شەرقىي تۈركىستانلىق مۇھاجىرلار قويىۋالغان نام بولماستىن، بەلكى ئۇزاق تارىخىي تەرەققىيات جەريانىدا مەۋجۇت ئىكەنلىكىنى، «شىنجاڭ» دېگەن يەرنىڭ بولمىغانلىقىنى ئىسپاتلايدۇ.

خىتايلار نېمە ئۈچۈن شەرقىي تۈركىستاننى ئۆز نامى بىلەن ئاتىمايدۇ؟ بۇنىڭدىكى سەۋەب، باشقا دۆلەتلەر نامىنى خىتاينىڭ يېزىق خۇسۇسىيىتى ۋە تەلەپپۇز قائىدىسى بويىچە ئاتايدىغانلىقى بىلەن مۇناسىۋەتلىكتۇر. جۇڭكى ئۇلار فرانسىيەنى «فاگو - fǎ guó»، گېرمانىيەنى «دېگو - dé guó»، ئامېرىكىنى «مېيگو - měi guó» دەپ ئاتىغىنىدەك شەرقىي تۈركىستاننىمۇ «شىنجاڭ» دەپ ئاتايدۇ. شۇندىلا ئۆز دۆلىتىنىڭ نامىنى چىن ئەمەس، «جۇڭگو - ئوتتۇرا دۆلەت»، «شىن جۇڭگو - يېڭى ئوتتۇرا دۆلەت» دەپ ئاتايدۇ. شۇڭا، شەرقىي تۈركىستانلىقلار ئۆز ۋەتىنىنى ئۆز نامى بىلەن شەرقىي تۈركىستان دەپ ئاتاشقا تامامەن ھەقلىقتۇر.

لېكىن، جيا جۈن خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ شەرقىي تۈركىستان خەلقىگە، ۋەتىنىنىڭ ئۆز نامىنى تىلغا ئېلىشنى قانۇنى جەھەتتىن مەنئى قىلغانلىقىنى يوشۇرۇپ، يالغان پاكىت ئويدۇرۇپ چىققان، بۇ ئۇچىغا چىققان بىمەنىلىكتۇر. ئەگەر، مەملىكەت خەلقى شەرقىي تۈركىستان دېگەن سۆزنى قوللانسا، ئۇ ھالدا ئۇلارنى كوممۇنىست دىكتاتورا ئورگانلىرى ھېچقانداق سورىقى يوقلا تۇتقۇن قىلىدۇ، قاتتىق جازالايدۇ، ھەتتا ئۆلۈمگە مەھكۇم قىلىدۇ.

خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ شەرقىي تۈركىستاننى «جۇڭگونىڭ ئايرىلماس بىر قىسمى» دەپ داۋراڭ سېلىشى، شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ جەمئىيەت تەرەققىياتىدىكى ئورنى ۋە دۇنيا مەدەنىيەت غەزىنىسىگە قوشقان ئاجايىپ تۆھپىلىرىنى خىتاينىڭ قىلىپ كۆرسىتىپ، تارىخنى بۇرمىلاپ، يالغان تارىخ توقۇپ، ئويدۇرمىدىن ئويدۇرما پەيدا قىلىشتىن باشقا نەرسە ئەمەس.

مانسىزلىغان پاكىتلار دەلىللىدىكى، خىتايلار 18 - ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىغىچە شەرقىي تۈركىستاننى پۈتۈنلەي بويسۇندۇرۇپ ئالالمىغان. مىلادىدىن ئىلگىرىكى 104 - يىلىدىن مىلادى 751 - يىلىغىچە تۈركلەر تەرەققىي تاپقان مەدەنىيەتنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈپ، ئاجايىپ خاتىرىلەرنى قالدۇردى ۋە بۇ جەرياندا شەرقىي تۈركىستان 698 يىل دەۋر سۈردى، خىتايلار شەرقىي تۈركىستانغا بىر نەچچە قېتىم تاجاۋۇز قىلىپ، 49 يىل ھۆكۈمرانلىق قىلدى، خىتاينىڭ ئۆزىنى ئىدارە قىلغان ۋاقتى 57 يىلنى ئىگىللەيدۇ.

مىلادى 751 - يىلى ئەرەب، تۈرك ۋە تىبەت كۈچلىرى بىلەن خىتاي كۈچلىرى شەرقىي تۈركىستاندىن قوغلاپ چىقىرىلدى، شۇندىن تارتىپ 1876 - يىلىغىچە بولغان 1000 يىل جەرياندا خىتايلار شەرقىي تۈركىستانغا تەسىر كۆرسىتەلمىدى. 1884 - يىلى مانجۇلار شەرقىي تۈركىستاننىڭ نامىنى «شىنجاڭ»غا ئۆزگەرتىپ، مانجۇلار ئىمپېرىيەسىنىڭ ھۆكۈمرانلىقى ئاستىغا ئالدى.

مانجۇلار يالغۇز شەرقىي تۈركىستان خەلقىگە يات كۈچ بولۇپ قالماي، ئەينى زاماندا خىتايلار غەمۋايات كۈچ ئىدى. شۇڭا، مانجۇلارنىڭ خىتايدىكى ھاكىمىيىتىنىڭ ئاغدۇرۇلىشى بىلەن ئىجتىمائىي تەغدىرى باشقا - باشقا بولغان ئىككى مەملىكەت خەلقىنىڭ ئۆز دۆلىتىگە ئۆزى ئىگە بولىشىنى بەلگىلىگەن ئاشۇ تارىخىي رېئاللىقنى يوققا چىقىرىپ، شەرقىي تۈركىستان خىتاي تېررىتورىيەسىنىڭ «بىر قىسمى» دەيدىغان سەپسەتە قىلىچە ئاساسى بولمىغان سەپسەتىدۇر.

جيا جۈن مەزكۇر ماقالىسىدا، تارىخنى بۇرمىلاپ، ھەقىقەتنى ئاستىن - ئۈستۈن قىلىپ، خىتاي كوممۇنىستلىرىنىڭ شەرقىي تۈركىستاندا يۈرگۈزىۋاتقان زوراۋانلىقلىرىنى كۈچەپ يوشۇرۇشقا تىرىشقان. ئۇ تەپتارتماستىن خىتاينىڭ شەرقىي تۈركىستاندا ئېلىپ بارغان ئاتوم پاجىئەلىرىنى يوققا چىقىرىپ «شىنجاڭ (شەرقىي تۈركىستان) دا كىچىك تىپتىكى ئاتوم يادرو سىنىقى ئېلىنغان، ئولتۇراقلاشقان رايوندىن يىراق جايدا ئېلىپ بېرىلغانلىقى ئۈچۈن خەلققە ھېچقانداق زىيان يەتكۈزمىدى» دېگەن.

ھالبۇكى، بىلىم ئادەملىرىنىڭ تەتقىق قىلىشىچە، لوپنۇردىكى ئاتوم سىناقلىرى ئىنسانلارغىلا ئەمەس، بەلكى ھايۋاناتلارغا ۋە تەبىئىي مۇھىتقىمۇ ئېغىر دەرىجىدە زىيان يەتكۈزۈپ، ھەر تۈرلۈك بەلگىسىز پاجىئەلەرنى پەيدا قىلغان. خىتايلار ئاتوم يادرو سىنىقى ئېلىپ بېرىشنى 35 يىلدا داۋام قىلىپ، 41 قېتىم پارتلاتتى.

داۋامى 3 - بەتتە

ئۇيغۇر تۈركلىرى مىلادى 200 - يىلىدىن خېلى بۇرۇنلا تۆمۈر، كۆمۈر، مىس، قورغۇشۇنلاردىن پايدىلىنالايتتى. يۇقىرىقى رەسىم قەدىمكى ئۇيغۇرلارنىڭ تۆمۈرچىلىك پائالىيەتلىرىدىن كۆرۈنۈش. («تۈركىيە تارىخ» ژۇرنىلىنىڭ 98 - سانىدىن ئېلىندى).

ئامېرىكا خىتايدىن خاپا بولدى

(تۈركىيە «ئوتتۇرا شەرق» گېزىتىنىڭ بۇيىل 2 - ئاينىڭ 15 - كۈنىدىكى خەۋىرى). خىتاينىڭ روسىيەدىن ئۇرۇش پاراخودلىرىنى سېتىۋالغانلىقى، قوشنا دۆلەتلەر بىلەن ئامېرىكىنىڭ دىققىتىنى قوزغىدى.

«ۋال ستىرېت» گېزىتىنىڭ خەۋىرىدە مۇنداق دېيىلدۇ: خىتاي دېڭىز ھاكىمدارى بولۇش ئۈچۈن، روسىيەدىن بىر مىليارد دوللارغا 4 دانە ئۇرۇش پاراخودى سېتىۋالغان. يەنە بىر سىياسى خەۋەردە، خىتاينىڭ ئۇرۇش پاراخودى سېتىۋېلىشنى ئىلگىرى سۈرۈشى، دېڭىز ئەسكىرى كۈچىنى ئاشۇرۇپ، تەيۋەننى قورشاۋ ئىچىگە ئالماقچى دېگەن.

خىتاينىڭ تاشقى ئىشلار مىنىستىرى بۇنىڭغا جاۋاپ بېرىشتىن ئۆزىنى تارتىپ، «جۇڭگونىڭ روسىيەدىن ئۇرۇش پاراخودى سېتىۋېلىشى، بىز بىلەن روسىيەنىڭ دوستلۇق مۇناسىۋىتىدىكى ئورتاق ئىشلار» دېگەن.

سۇ ئۈستى، سۇ ئاستى ئۇرۇش ھازىرلىقىدا ئۇزۇن مۇددەت داۋام قىلالايدىغان يۇقىرى تېخنىكىلىق ئۇرۇش پاراخودلىرى فىلىپپىن ئاراللىرىدا ئايلىنىپ يۈرۈپ، فىلىپپىن بىلەن خىتاي ئارىسىدا ئارال تالىشىش مەسىلىسىنىڭ پەيدا بولىشىنى جىددىيلەشتۈرمەكتە. بۇنىڭدىن ئامېرىكا قاتتىق خاپا بولدى.

ئەيسا يۈسۈپ ئالپتېكىننىڭ تۈرك

دۇنياسىغا چاقىرىقى

بېشى 1 - بەتتە

شەرقىي تۈركىستانلىقلاردىن ئەيسا ئەپەندى سۆزگە چىقىپ، پۈتۈن دۇنيادىكى تۈركلەرنىڭ ھۆرلۈك ۋە خەلقئارادا كەيپى ئۆتىدىغان بىر ھالغا كېلىش ئۈچۈن بىرلىشىشكە چاقىردى. ئۇ مۇنداق دېدى: «تارىختا دۇنيا تۈركلىرى ئۇلۇغ، قۇدرەتلىك، باي، مەدەنىيەتلىك دۆلەتلەرنى قۇرۇپ، پارلاق مەدەنىيەت يارىتىپ، ئىنسانىيەتنىڭ تارىخىي تەرەققىياتى ۋە مەدەنىيىتىگە ئۆچمەس تۆھپىلەرنى قوشۇپ، بۈيۈك بىرلىك، بۈيۈك ھۆرلۈك ئىچىدە ياشىغان. بۈگۈن ئۇنى ئورنىغا كەلتۈرۈپ، داۋاملاشتۇرۇشىمىز لازىم. بۈگۈنكى 250 مىليون دۇنيا تۈركلىرىنىڭ بىر قىسمى تېخى ھۆرلۈك، دېموكراتىيە ۋە ئەركىنلىككە ئېرىشەلمىدى. ئۇلارنى قۇتۇلدۇرۇش بىزنىڭ ۋەزىپىمىز. بۇنىڭ ئۈچۈن پۈتۈن دۇنيا تۈركلىرى بىر يەرگە كېلىپ، دۇنيا تۈركلىرىنىڭ بۈيۈك بىرلىكىنى بارلىققا كەلتۈرۈشىمىز كېرەك».

بىز شەرقىي تۈركىستاننىڭ

مۇستەقىللىقىنى ئارزۇ قىلىمىز

(«تۈركىيە» گېزىتىنىڭ بۇ يىل 2 - ئاينىڭ 7 - كۈنىدىكى خەۋىرى) 1954 - يىلى تۈركىيىگە كەلگەن شەرقىي تۈركىستانلىق قازاق كۆچمەنلىرى، شەرقىي تۈركىستاندىكى ئورۇق - تۇغقان قېرىنداشلىرىدىن قاتتىق غەم - ئەندىشە قىلماقتا. ئۇلار تۈركىيە ھۆكۈمىتىنىڭ شەرقىي تۈركىستان داۋاسىغا ئىگە چىقىشىنى تەلەپ قىلدى ھەمدە مۇنداق دېدى: شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسى خەلقئارا مەسىلىلەر قاتارىدا دىق-

قەت - ئېتىۋار بىلەن قارايدىغان مەسىلىلەرنىڭ بىرىدۇر. 1931 - يىلى شەرقىي تۈركىستاندا تاجاۋۇزچىلار تەرىپىدىن 300 مىڭ تۈرك ئۆلتۈرۈلدى. ئۇنىڭدىن كېيىن، شىڭشىسەي تەختكە چىقىپ، خەلققە، شەرقىي تۈركىستان «يېڭى ھۆكۈمىتى»نى شەرتسىز ئېتىراپ قىلىش، شەرقىي تۈركىستانلىقلار قولىدىكى قۇراللارنى «يېڭى ھۆكۈمەت»كە تاپشۇرۇش، يەرلىك خەلقتىن ئەسكەر قوبۇل قىلماسلىق، مىللەت ئايرىماسلىق ۋە شەرقىي تۈركىستان مەۋجۇت ئەمەس دەپ بۇيرۇق چۈشۈردى.

ئۇنىڭدىن كېيىن، كوممۇنىست خىتايلار ھاكىمىيەتنى ئىگىلەپ خەلقىمىزگە تېخىمۇ ئېغىر زۇلۇم سالدى، ئەركىنلىك، دېموكراتىيە، ئىجتىمائىي ھوقۇقتىن مەھرۇم قىلدى، بىز كەلگۈسى ھاياتىمىزدىن، تۇرمۇشتىن ئۈمۈتسىزلەندۇق ھەمدە ۋەتىنىمىزدىن ئايرىلىشقا مەجبۇر بولدۇق. بىز شەرقىي تۈركىستاننىڭ مۇستەقىللىقىنى كېچە - كۈندۈز ئارزۇ قىلىمىز، چۈنكى ئۇيەردىكى تۇغقانلىرىمىز خىتاي كوممۇنىستلىرىنىڭ مىللىي زۇلۇمى ئاستىدا ئېزىلىپ، يوق بولۇپ كېتىش خەۋپىدە قالدى.

ئەينى زاماندا تۈركىيىگە كەلگەن شەرقىي تۈركىستانلىق قازاق كۆچمەنلىرى تۈركىيىنىڭ ئۇلۇقىشلا، ئالتاي، ئاقساراي، سۇلتانخانى ۋە مانىسالىخلى قاتارلىق جايلارغا يەرلەشكەن ئىدى.

خىتاينىڭ باياناتىغا

رەددىيە

بېشى 2 - بەتتە

چەتئەللەردە ياشاۋاتقان شەرقىي تۈركىستانلىق مۇھاجىرلار يۈزلەرچە مەكتۇپ تاپشۇرۇۋېلىپ، ئورۇق - تۇغقان قېرىنداشلىرىنىڭ ئاتوم يادرو سىنىقىنىڭ قۇربانى بولۇپ، ھەرخىل كېسەللەرگە گىرىپتار بولغانلىقىنى، ھەتتا ئۆلۈپ كېتىۋاتقانلىقىنى دۇنياغا ئاڭلاتماقتا. شەرقىي تۈركىستاندىن كەلگەن بىر مەكتۇپتا، خىتايلارنىڭ ئاتوم يادرو سىنىقى تۈپەيلىدىن 1987 - يىل 2 - ئاي، 3 - ئاي ئىچىدە، چارقىلىق، قارشەھەر، خوتەن قاتارلىق جايلاردا 800 ئۇيغۇرنىڭ ئۆلۈپ كەتكەنلىكى، شۇنداقلا نورمال ئۆمۈر كۆرۈش نىسپىتى تۆۋەنلەپ، بالدۇر ئۆلۈپ كېتىۋاتقانلىقىنى يازغان. يەنە بىر مەكتۇپتا 1990 - يىلى شەرقىي تۈركىستاندا 5000 بالىنىڭ پالەچ بولۇپ، كۆز نۇرى ئاجىزلىشىپ، كورەلەمەس بولۇپ قالغانلىقىنى، ۋە 1991 - يىلى چەرچەندە 160 كە يېقىن بوۋاقنىڭ كۆز نۇرى ئاجىز تۇغۇلغانلىقىنى يازغان. خەلقئارا سەھىيە تەشكىلاتىنىڭ بىر باياناتىدا، خوتەن، قەشقەر، يەركەن قاتارلىق جايلاردىكى شەھەر ئالىستىن تەركىپ تاپقان 3931 كىشىنىڭ ئىنىق بولمىغان تۈرلۈك كېسەل سەۋەبىدىن ئۆلۈپ كەتكەنلىكىنى ئېلان قىلغان.

ئېنگىلىزچە، فىرانسىيەچە، ئەرەبچە خەلقئارا مەتبۇئاتلىرىدا، شەرقىي تۈركىستاندا يۈز بېرىۋاتقان دەھشەتلىك ھادىسىلەرنى بايان قىلماقتا. 1989 - يىل 8 - ئاينىڭ 13 - كۈنى شىياڭگاڭنىڭ «مىڭباۋ» كۈنلۈك گېزىتىدە، 20 نەپەر خىتاي بىلىم ئادەملىرىنىڭ شەرقىي تۈركىستاندا 6 يىل تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىپ، ھازىرلىغان 120 مىڭ خەتلىك تەكشۈرۈش دوكلاتىنى تۈزمۈردا ۋامەتكە مۇنقانلىقىنى، دوكلاتنى ئوقۇغان كىشىلەرنىڭ قاتتىق چۆچۈپ كەتكەنلىكىنى، چۈنكى ئاتوم يادرو سىنىقى ئېلىپ بارغان جايلاردىكى 20 مىڭغا يېقىن ياش ۋە ئۆسمۈر بالىلارنىڭ ھەرخىل راك كېسەللىكىگە گىرىپتار بولغانلىقىنى بايان قىلغان.

1992 - يىلى گېرمانىيىدە «ئاتوم تۇغرىسىدا» بىر كىتاپ نەشر قىلىنغان كىتاپتا، خىتاينىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك بىر ھەربىي ئەمەلدارىنىڭ ئاتوم سىنىقى نەتىجىسىدە نۇرغۇن ئىنسانلارنىڭ ئۆلۈپ كېتىۋاتقانلىقىنى ئېتىراپ قىلغان، دەپ يېزىلغان. بۇنىڭدىن بىلىشكە بولىدىكى، خىتاينىڭ شەرقىي تۈركىستاندا يۈرگۈزىۋاتقان زۇلۇم ۋە ئاتوم يادرو سىنىقى خەلققە بالايى ئاپەتلەرنى كەلتۈرىۋاتىدۇ. بۇ پاكىتنى خىتاينىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك ھەربىي ئەمەلدارلىرى ئېتىراپ قىلىپ، ئىسپاتلىدى. دېمەك، خىتاي ھۆكۈمىتى ئاتوم يادروسىنىڭ ئىنسانلارغا كەلتۈرىۋاتقان پاجىئەلىرىنى بىلىپ تۇرۇپ، يەنىلا ئاتوم يادرو سىنىقىنى داۋاملاشتۇرىۋاتىدۇ. چىلجۈن قىلچە ئويلىماستىن مەزكۇر ماقالىسىدا: «شىنجاڭ (شەرقىي تۈركىستان) دا ئادەم ئۆلۈش يۈز بەرمىدى» دەپ جار سېلىپ، ئۇ ئارقىلىق خىتاينىڭ شەرقىي تۈركىستاندا يۈرگۈزىۋاتقان مىللىي زۇلۇم، مەجبۇرى ئاسسىمىلاتسىيە ۋە ئاتوم يادرو پاجىئەسى قاتارلىق پاكىتنى يوق قىلىشقا ئۇرۇنغان. شۇنداقلا ئۇ، بۇ ھەقىقەتلەرنى بايان قىلغان گېزىت - ژورنال مۇخبىرلىرىنى ۋە ئىلمىي تەتقىقاتچىلىرىنى «جۇڭگونىڭ ئىچكى ئىشلىرىغا ئارىلاشقانلىق» دەپ جۆلىگەن.

نۆۋەتتە، خىتاينىڭ ئاتوم يادرو قۇراللىرىغا پۈتۈن دۇنيادىكى تىنچلىقپەرۋەر تەشكىلاتلار، مەملىكەتلەر ۋە خەلق قارشى تۇرماقتا، ھەتتا دېموكراتىك خىتايلارمۇ قارشى تۇرىۋاتىدۇ.

ھەممىگە ئايانكى، شەرقىي تۈركىستاندا كۆپ مىللەت ياشايدۇ، خىتاي ھۆكۈمىتى بۇ مىللەتلەرنىڭ دىنىي ئېتىقادى، ئۆرپ - ئادىتى، مىللىي ئالاھىدىلىكى ۋە ئارزۇ - ھەۋەسلىرىگە ھۆرمەت قىلماي، ماركسىزم، لېنىنىزم ۋە ماۋزېدۇڭ ئىدىيىسى بىلەن ئادەم تەربىيىلەشتىن ئىبارەت كوممۇنىزم زوراۋانلىقىنى يۈرگۈزىۋاتىدۇ، ئاساسىي قانۇندىمۇ ئۇنىڭغا ئېتىقاد قىلىشنى بەلگىلىگەن. بۇنىمۇ خىتاينىڭ ئىچكى ئىشلىرى دەپ ئېيتىش كېرەكمۇ؟!

دۇنيادا 1.3 مىليارد ئىنسان

نامراتلىقتا ياشاۋاتىدۇ

(تۈركىيە «ت، گ، ر، ت» تېلېۋىزور قانىلىنىڭ بۇيىل 3 - ئاينىڭ 7 - كۈنىدىكى خەۋىرى). بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىغا ئەزا 120 دۆلەتنىڭ لىدەرلىرى قاتناشقان يىغىندا، بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىنىڭ باش كاتىۋى بۇتروس غالى مۇنداق دېدى: «نۆۋەتتە، دۇنيا نوپۇسىنىڭ تۆتتىن بىر قىسمىنى تەشكىل قىلغان بىر مىليارد 300 مىليون ئادەم نامراتلىقتا ياشاۋاتىدۇ، بىر مىليارد 500 مىليون ئادەم تۈرلۈك كېسەللەرگە گىرىپتار بولۇپ، داۋالىنىشقا ئېرىشەلمەيۋاتىدۇ». ئۇ مۇنداق دېدى: «ئىنسانلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقىنىڭ قوغدىلىشى، ئىنسانىيەت تەرەققىياتىدا مۇھىم رول كۆرسىتىدىغانلىقى بىلىنمەكتە».

ئەركىن ئالپ تېكىننىڭ

ئامېرىكىدىكى زىيارىتى

بېشى 1- بەتتە

ئەركىن ئالپ تېكىن ئامېرىكا پارلامېنتى ئىنسان ھەقلىرى ۋەخپى باشلىقى داۋىد پەخىلىپ، ئامېرىكا تېچلىق ئىنستوتى تەمسىلچىسى داۋىد لىتتىلى، ئىنسان ھەقلىرى كومىتېتى ئاسىيا تەمسىلچىسى مىكا ۋەندىريزىك، ئامېرىكا تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىكىنىڭ خىتاي مەسىلىسى مەسئۇلى جوھن فوئارد بىلەن كۆرۈشۈشتە، ئۇلارنىڭ شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسىنى خەلقئارا مەسىلىلەر قاتارىدا كۆزۈتىپ، ئۇيەردىكى خىتاي كوممۇنىست زۇلۇمىنى خەلقئاراغا ئاڭلىتىپ، شەرقىي تۈركىستان داۋاسىغا ساھىب چىقىشىنى تەۋسىيە قىلدى. بۇ ئەرباپلار ئەركىن ئالپ تېكىننىڭ تەكلىۋىنى قوبۇل قىلىپ، يېقىندىن ياردەم كۆرسۈتىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

خىتاي دېموكراتچىلىرى

دېڭ شياۋپىڭنىڭ ئۆلۈمىنى كۈتمەكتە

(تۈركىيە «ھۈرىيەت» گېزىتىنىڭ ماقالىسى). ماۋزۇسى: خىتاي نەگە بارىدۇ؟ ئاپتورى: ھادى ئۇلۇئەنگىن).

بۇندىن 20 يىل بۇرۇن، فرانسىيە ئالىمى ۋافتىز «خىتاي ئويغانغاندا» دىگەن كىتاۋىدا، خىتاي ئويغانغاندا پۈتۈن دۇنيانى زىل - زىلىگە سالىدىغانلىقىنى بايان قىلغان ئىدى.

زامانلار ئۆتكەندىن كېيىن ماۋزېدۇڭنىڭ ئۆلۈمى موم بىلەن قاتتۇرۇلۇپ، ھەيكەل بولۇپ ساقلانماقتا. ماۋنىڭ ھاكىمىيەتكە ۋارىسلىق قىلىۋاتقان دېڭ شياۋپىڭ 1989 - يىلقى ئوقۇغۇچىلار ھەرىكىتىنى باستۇرۇپ، خىتاينىڭ دېموكراتىيىگە ئۆتىشىنى توستى. دېموكراتىك رەھبەر جياۋزىياڭنى ئاغدۇرۇپ، ئۇنىڭ ئورنىغا كوممۇنىزىمدا قەتئىي ۋە ئۆزىنىڭ ئەڭ يېقىن ئادىمى جاڭ زېمىننى تەختكە ئولتۇرغۇزۇپ، تيەنئەنمېن دېموكراتىك كۈچلىرىنى بېسىقتۇرۋەتتى.

يۇقىرقى كىتاپتا بايان قىلىنغاندەك، نۆۋەتتە خىتاي ئىقتىسادىي جەھەتتە ئويغاندى. خىتاي ئىقتىسادى يۈزدە 17 پىرسەنت يۈكسىلىپ، 1994 يىلى چەتئەل كاپىتالىستلىرىنىڭ خىتايغا 20 مىليارد دوللار مەبلەغ سېلىشى يۈز بىرىشتى. بۇنىڭ بىلەن سوتسىيالىزىمنىڭ ئىقتىسادى تەرەققىياتى كاپىتالىستىك ئىقتىسادى تەرەققىياتقا يۈزلەندى. لېكىن، سىياسى جەھەتتە ھېچقانداق ئۆزگىرىش بولمىدى، سوتسىيالىزىم، كوممۇنىزىم ئېتىقادى بويىچە ئۆز ئورنىنى ساقلاپ قالدى.

ئۆتكەن يىل 15 -ئايدا ئۆتكۈزۈلگەن 4-نۆۋەتلىك مەركىزى ھۆكۈمەت يىغىنىدا، جياڭ زېمىننىڭ شاڭخەي گورۇھى تېخىمۇ تەھكىملەندى، ئۇ ئۆز ئەتراپىغا شاڭخەيلىكلەرنى ئورۇنلاشتۇرۇپ، مەركىزى ھۆكۈمەتنى شاڭخەي گورۇھى ھاكىمىيەتكە ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن تىرىشماقتا. مەركىزى كومىتېت سىياسى بيۇروسىنىڭ ئەزاسى، گورۇھۋاسىز دېڭ گۇەنگېن پۇرسەت كۈتۈپ تۇرماقتا. ئەمما، ئەڭ مۇھىم بولغىنى بېيجىڭدىن ئۆزىنى يىراق تۇتۇۋاتقان گۇاڭدۇڭ، شاڭخەي، شەنشى قاتارلىق مەركەزگە قارشى كۈچلەرنىڭ دېڭ شياۋپىڭنىڭ ئۆلۈمىنى كۈتىۋاتقانلىقىدۇر.

بۇ ئەھۋاللار دېڭ شياۋپىڭنىڭ ئۆلۈمىدىن كېيىن، مۇستەقىللىق ئېلان قىلىدىغان كۈچلەرنىڭ ۋە ئىچكى ئۇرۇش يۈز بېرىش خەۋپىنىڭ بارلىققا كېلىدىغانلىقى، مابىق سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئوخشاش پارچىلىنىپ كېتىدىغانلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ. خىتايدىكى مىليونلارچە ئىشسىزلىق، ھەربى ئىچىدىكى تۇراقسىزلىق، خەلقنىڭ ھۆكۈمەتكە بولغان نارازىلىقىنىڭ كۈندىن - كۈنگە كۈچىيىشى خىتاينىڭ پارچىلىنىشىغا ئەڭ كۈچلۈك سەۋەپ بولىدۇ. تاشقى كۆرۈنىشى تۈرغۇن كۆرۈنىۋاتقان ھەربى كۈچلەرى ھەبال بورانغا ئوخشاش چاڭ - توزاڭ پەيدا قىلىشى مۇمكىن.

روسلار قازاقىستاندىن

قاچماقتا

(فرانسىيە «لى كارى» گېزىتى خەۋرى). قازاقىستاندا كۈندىن -كۈنگە ئېغىرلىشىۋاتقان ئىقتىسادى قېيىنچىلىق، مىللەتچىلىك ۋە قازاق دايېرلىرىنىڭ روسلارنى ھۆكۈمەت تەشكىلاتلىرى ۋە مەمۇرى ئورۇنلىرىدىن سىقىپ چىقىرىشى 300 مىڭدىن ئارتۇق روسلارنى قازاقىستاندىن قېچىپ كېتىشكە مەجبۇرلىدى. بۇنىڭ بىلەن قازاقىستاندا روسلا يۈزدە 36 پىرسەنت ئازايدى.

ئامېرىكا خىتاينىڭ ساختا تاۋار

سودىسىغا قارشى چىقتى

(تۈركىيە «ھۈرىيەت» گېزىتى 1995-يىل 2-ئاينىڭ 13- كۈنى خەۋرى) ياۋروپا ۋە ئامېرىكا، خىتاي 2000 - يىلى دۇنيا تاۋار سودىسىنىڭ مەركىزى بازىرى بولىدۇ، دەپ قارىغان ئىدى. لېكىن، بۇنىڭ ئەكسىچە خىتاي ئۆزىنىڭ ساختا تاۋارلىرىغا ئامېرىكىنىڭ تاۋار ماركىلىرىنى چاپلاپ، خەلقئارا تاۋار سودىسى پرىنسىپىغا قاتتىق خىلاپلىق قىلغان ئامېرىكىنىڭ نامىدىن پايدىلىنىپ، ئۆزىنىڭ ساختا ماللىرىنى بازارغا سېلىپ، ئامېرىكا ئۈچۈن بىر مىليارد دوللار زىيان يەتكۈزگەن.

ئامېرىكا خىتاي بىلەن بولغان سودا كېلىشىمىدە، خىتايدىكى ئىنسان ھەقلىرىنىڭ دەپسەندە قىلىنىۋاتقانلىقىغا كۆز يۇمغان ئىدى. لېكىن، ئامېرىكا خىتايغا تاۋار ئېكسپورت قىلىشتىن بۇرۇن، خىتاي ئۆزىدىن ئېلېكتورونلۇق مېگناتىفون، تېلېۋىزور، ئېلېكتورونلۇق ھېساپلاش ماشىنىسى، رادىئو، توك ئىشلەپچىقىرىش ماتورى قاتارلىق ساختا تاۋارلارغا ئامېرىكا ماركىسىنى چاپلاپ، خەلقئارا بازاردا ساتقان. بۇنىڭغا قارىتا ئامېرىكا مۇنداق دېدى: «ئەگەر خىتاي بۇخىل ساختىكارلىقىنى توختاتمىسا، ھەرقانداق تاۋارلىرىغا يۈز پىرسەنت باج قويۇپ، چېگرا بېجى ئېلىنىدۇ». بۇنىڭغا خىتاي مالىيە مىنىستىرى ۋۇيى مۇنداق جاۋاپ قايتۇرغان: «بىز خەلقئارا سودا بازىرىدا يالغۇز ئامېرىكىغىلا قاراشلىق ئەمەس، ئامېرىكىدىن باشقا ئەللەرگە تاۋارلىرىمىزنى ئوخشاش ساتالايمىز». ئۇ ئارقىدىنلا گېپىنى ئۆزگەرتىپ، مۇنداق دىگەن: «خىتاي ئامېرىكىنىڭ تاماكا، ھاراق، پىكاپ، ئاپتوموبىللىرىغا قوشۇمچە باج ئېلىشنى يولغا قويىدۇ».

ئامېرىكا مۇنداق دەپ قارايدۇ: خىتاينىڭ ئامېرىكا بىلەن تاقابىل تۇرۇشى بۈيۈك ئادەمى دېڭ شياۋپىڭنىڭ ئۆلۈمىنىڭ يېقىنلاشقانلىقى، ئۇنىڭ ئورنىغا ئاشىر كوممۇنىست جياڭ زېمىن ئولتۇرۇپ، پۈتۈن سىياسى، ھەربى ھوقۇقنى قولغا ئېلىپ، خەلقنى دېموكراتىيە ئەركىنلىكتىن بوغۇپ، تەشكىللىنىش، سۆزلەش ھوقۇقى بولمىغانلىقى، 1989 - يىلقى ئوقۇغۇچىلار ھەرىكىتى قايتا يۈز بەرسە، تېخىمۇ دەھشەتلىك قىرىپ تاشلايدىغانلىقى، خىتايدا ھەربى ھاكىمىيەت يۈرگۈزۈپ، ئامېرىكىنىڭ ئىشەنچىدىن يىراقلاپ كېتىۋاتقانلىقىدىندۇر.

بۇنىڭدىن كېيىن، ئامېرىكا ھەربى، سىياسى، ئىقتىسادى تاۋار سودىسى ۋە ئىنسان ھەقلىرى ھوقۇقى جەھەتتە، خىتايغا يۈز بەرمەيدۇ.

ماۋزېدۇڭنىڭ ساختا تاۋار سودىسىغا قارىتا قىياپىتى. بەلكىم ئۇ ئۇنەۋرىلىرىنىڭ بۇ — ئۇنىڭ مېلىنى بۇنىڭغا، بۇنىڭ مېلىنى ئۇنىڭغا سېتىشتا بۈگۈنكى ھالغا چۈشۈپ قېلىشىنى ئويلىمىغان بولىشى كېرەك.

[redacted]

تەھرىر ئىلاۋىسى: بىز 7 - ئەسىردە دەۋر سۈرگەن شەرقىي تۈركلەرنى ئەسكە ئالغىنىمىزدا، ئۇيغۇر تۈركلىرىنىڭ مىللىي قەھرىمانى كورشادنىڭ جاسارەتلىك، قورقماس، باتۇر ئوبرازىنى كۆز ئالدىمىزغا ئالالايمىز. كورشاد سىۋار قاغاننىڭ كىچىك ئوغلى ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئۇلۇغۋار غايىسى، ئۇرغۇپ تۇرغان زېھنى، قەتئىيلىكى، كەسكىنلىكى ۋە ئېسىل پەزىلىتى بىلەن شەرقىي تۈركلەرنىڭ ئىچىدە يۈكسەك ھۆرمەتكە سازاۋەر بولغان. تېخىمۇ قەدىرلەشكە ئەرزىيدىغىنى شۇكى، ئۇ ئۆزىنىڭ ياشلىق ئۆمرىنى مۇستەقىل تۈرك قاغانلىقىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش، خىتايغا ئەسىر بولۇپ قالغان تۈركلەرنى ئازات قىلىش يولىدا ئۆچمەس تۆھپە كۆرسەتكەن.

«شەرقىي تۈركىستان» گېزىتى ۋەتەنداشلارغا ئۇيغۇر تۈركلىرىنىڭ مىللىي قەھرىمانى كورشاد توغرىسىدا مەلۇمات بېرىش ۋە ئۇنىڭ روھىنى خاتىرلەش ئۈچۈن بۇ ماقالىنى دىققىتىڭلارغا سۇندۇق.

كورشاد ۋەتەن مۇستەقىللىقى يولىدا كۆرەشۋاتقانلارنىڭ قەلبىدە مەڭگۈ ھايات

مىلادىنىڭ 627 - يىلىدىن باشلاپ شەرقىي تۈركلەرنىڭ ھاياتىدا ناھايىتى ئېغىر، قاراكۈنلەر باشلاندى. تەبىئىي ئاپەت ئۈچ - يىل داۋام قىلىپ، ناھايىتى نۇرغۇن چارۋا مال قىرىلىپ كەتتى. خەلق ئاچارچىلىقتا قېلىپ، سۆڭەك تالقىنىنى يەپ كۈن كەچۈرۈشكە مەجبۇر بولدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، شەرقىي تۈرك قاغانلىقىنىڭ ئىچكى قىسمىدا ئىسيانلار كۆتۈرۈلدى. بۇنداق ئىسياننى شەرقىي تۈركلەرنىڭ ئاساسىي دايانچى بولغان شەرقىي ئۇيغۇرلار كۆتەردى. شۇچاغدا شەرقىي ئۇيغۇرلار دازىرغى موكفۇلىسىدە ۋە بايقال بويلىرىدا ياشايتتى.

شەرقىي تۈركلەر ئەنە شۇنداق ئېغىر ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغاندا، خىتاينىڭ تاڭ سۇلالىسى پادىشاسى لى شىمىن شەرقىي تۈركلەرگە قارشى ئۇرۇش باشلىدى. ئەينى ۋاقىتتا، خىتاي قوشۇنلىرى ئەر - ئايال بولۇپ 100 مىڭدىن ئارتۇق تۈركنى ئەسىرگە ئالدى. ئەسىرگە ئېلىنغان تۈركلەر سەددىچىن سېپىلىنىڭ ئىچىدىكى خىتاي تېررىتورىيىسىگە كۆچۈرۈلۈپ، مەھكۇملۇقتا ياشادى. 630 - يىلىدىكى بۇ مەغلۇبىيەتتە ئەسىر چۈشمەي قالغان تۈركلەرنىڭ بىر قىسمى ئوتتۇرا ئاسىياغا، بىر قىسمى شەرقىي ئۇيغۇرلارغا قوشۇلۇپ كەتتى.

مىلادىنىڭ 630 - يىلى چاڭئەنگە مەجبۇرىي كەلتۈرۈلگەن بىر تۈركۈم ئەسىر تۈرك بەگكىلىرى ئىچىدە كورشادمۇ بار ئىدى. ئۇ خىتاي مەھكۇملۇقىغا تەن بەرمەي، مۇستەقىل تۈرك قاغانلىقىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش، ئەسىر تۈركلەرنى خىتايدىن قۇتقۇزۇش ئۈچۈن 40 يىگىتنى تەشكىللەپ بىر مەخپىي تەشكىلات قۇردى. تەشكىلاتنىڭ مەخپىي كېڭىشىدە، ئۇلۇغ مەقسەت ئەمەلگە ئاشۇرۇلسا كورشاد قاغان بولىدۇ، دەپ ماقۇللاندى. لېكىن كورشاد بۇ تەكلىپنى قوبۇل قىلماي، قاغان نامزاتلىقىغا ئۆز جىيەنلىرىدىن بىرىنى كۆرسەتتى. ئۇنىڭ تەكلىپى قاراردىن ئۆتتى.

شەرقىي تۈركلەرنىڭ كورشاد باشچىلىقىدىكى ئازادلىق ئىسيانچىلار ئەترىتى پىلاننى پۇختا كېڭەشكەندىن كېيىن، مىلادىنىڭ 639 - يىلى 4 - ئايدا ھەرىكەت پىلانىنى ئاسان ئىككى باسقۇچقا بۆلۈپ ئەمەلگە ئاشۇرماقچى بولدى. بىرىنچى باسقۇچتا، پادىشاھ لى شىمىننى تىرىك تۇتۇۋېلىپ، ئۇنى تۈركلەر يۇرتىغا ئەكىتىپ كۆرۈڭگە تۇتۇۋېلىش. ئاندىن كېيىن لى شىمىننى قايتۇرۇپ بېرىش بەدىلىگە تاڭ سۇلالىسى پايتەختىدە نەزەربەند بولۇپ تۇرغان تۈرك بەگكىلىرىنى قايتۇرۇۋېلىش. ئىككىنچى باسقۇچتا، تۈركلەرنى سەپەرۋەر قىلىپ، شەرقىي تۈرك قاغانلىقىنىڭ مۇستەقىللىقىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش پىلانلاندى. كورشاد لى شىمىننىڭ يۇقىراچە ياسىنىپ كېچىسى چاڭئەن كوچىلىرىغا چىقىپ يۇقىرىلار ئارىسىدىكى ئەھۋالنى تىڭ - تىڭلايدىغان ئادىتىدىن پايدىلىنىپ ئۇنى تۇتۇپ كەتمەكچى بولدى. لى شىمىننى تۇتۇش پىلانلانغان ئاخشىمى ھاۋا بۇزۇلۇپ بوران چىقتى. لى شىمىن ئوردىدىن چىقمىدى. بۇنىڭدىن گۇمانلانغان كورشاد، سىر مەلۇم بولۇپ قالغان ئوخشايدۇ دەپ ئويلاپ، خان ئوردىسىغا بېسىپ كىرىپ، لى شىمىننى شۇ يەردىن تۇتۇپ چىقماقچى بولدى.

شۇكېچىسى كورشاد باشچىلىقىدىكى 40 يىگىت تاڭ سۇلالىسى ئوردىسىغا بېسىپ كىردى. ئوردىدا قانلىق جەڭ يۈز بەردى. ئىسيانچىلارنىڭ ئاتقان ئوقى ۋە چاپقان قىلىچىدىن يۈزلىگەن ئوردا مۇھاپىزەتچىلىرى ئۆلدى. كورشاد ئوردا مۇھاپىزەتچىلىرىنىڭ بارغانسېرى كۆپىيىپ قارا قىيالىدەك كۆركىرەپ يوپۇرۇلۇپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ لى شىمىننى تۇتۇۋېلىشقا كۆزى يەتمەي، ھەمشىرلىرىگە ئوردىدىن چېكىنىش بۇيرۇقىنى بەردى. كورشاد باشچىلىقىدىكى ئىسيانچىلار تاڭ ئوردىسىنىڭ ئاتخانىسىدىكى ئاتلارنى قولغا چۈشۈرۈپ، ئاتلىنىپ ۋېيخې دەرياسىنىڭ بويىغا قاراپ ماڭدى. ئۇلارنىڭ كەينىدىن بىر پۈتۈن خىتاي ئارمىيىسى قوغلاپ كەلدى. دەريانىڭ بويىدا بولغان جەڭدە ئىسيانچىلارنىڭ بىرنەۋ يۈرەكسىزلىك قىلمىدى، ھەممىسى مەردلەرچە جەڭ قىلىپ، قىزىل قانغا بويىلىپ شەرەپ بىلەن قۇربان بولدى.

كورشاد ۋە ئۇنىڭ ھەمشىرلىرىنىڭ جەسىتى ۋېيخې دەرياسىنىڭ سېرىق توپىلىق قىرغىدا قالدى.

مىللىي قەھرىمان كورشادنىڭ مەھكۇملۇقتىن قۇتۇلۇش ئىسيانى مەغلۇپ بولغان بولسىمۇ، لېكىن شەرقىي تۈركلەرنىڭ ئازادلىق، مۇستەقىللىق كەيپىياتى بېسىلمىدى. بەلكى بۇنىڭدىكى كۈرەشچە داۋام قىلىپ كېلىۋاتىدۇ. جۈملىدىن، شەرقىي تۈركىستان تۈركلىرى ئۆزىنىڭ مىللىي قەھرىمانى كورشادقا ئوخشاش، شەرقىي تۈركىستان مۇستەقىللىقىنى قولغا كەلتۈرۈش يولىدا، تىنىك قىياغا ئۆزىنى ئۇرغان دەھشەتلىك دولقۇندەك جاسارەتنى باشلىدى. ئالىيجاناپ خىسلەتلىك ئىگىشىر يۈرەك قەھرىمان كورشادنىڭ نامى خەلقىمىزنىڭ ئازادلىقى ۋە مۇستەقىللىقى ئۈچۈن كۆرەشكەن ۋە كۆرەشۋاتقانلارنىڭ قەلبىدىن مەڭگۈ ئورۇن ئالدى ۋە ئالغۇسى. ئۇ ئۆلمەس ئوغلان.

ماجارلار ئۇيغۇر تۈركلىرىنىڭ ئەۋلادلىرىدۇر

(«تۈركىيە» گېزىتىنىڭ 1995 - يىل 2 - ئاينىڭ 14 - كۈنىدىكى خەۋىرى). ۋېنگرىيە بىلىم ئادەملىرىنىڭ ئېلىپ بارغان تەتقىقات نەتىجىسىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ماجارلارنىڭ ئۇيغۇر تۈركلىرىدىن ئىكەنلىكى ئىسپاتلاندى. ۋېنگرىيە «تەگۇر ئادنان» گېزىتىنىڭ خەۋىرىدە مۇنداق دېگەن: ماجارلار (ۋېنگرلار) ئۇيغۇر تۈركلىرىدىن بولۇپ، ئۇلار 1235 - يىلى شەرقتىن كەلگەن، بۇنىڭدا ھېچقانداق شەك - شۈبھە يوق. كوممۇنىزمنىڭ چۆكۈشى بىلەن روسلارنىڭ تەھلىكىسىدىن قۇتۇلغان ماجارلار 1000 يىللاردىن بۇيان ئېلىپ بارغان تەتقىقات نەتىجىلىرىنى بۈگۈن ئېلان قىلىپ، ئۆزىنىڭ ئۇيغۇر تۈركلىرىدىن ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى. كوممۇنىست روس ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەن زامانلاردا ئۆزىنىڭ ئۇيغۇر تۈركلىرىدىن ئىكەنلىكىنى ئېغىزغا ئالالمايتتى.

ۋېنگرىيە ئۇنىۋېرسىتېتلىرىدا ئوتتۇرا ئاسىيا ھەققىدە بۈيۈك تەتقىقات قېلىپ تۈزۈلۈۋاتىدۇ، بەزى تەتقىقات نەتىجىلىرىدىن قارىغاندا شەرقىي تۈركىستاندىكى ئۇيغۇرلارنىڭ ئۆرپ - ئادەت، مەدەنىيەت - سەنئىتى بىلەن ماجارلار ئۆرپ - ئادەت، مەدەنىيەت - سەنئىتى ئوخشاش چىققان.

ئىككى يىل ئىلگىرى بودا پېشت ئۇنىۋېرسىتېتىدا تىبەت، موڭغۇل تىل كافېدراسى قۇرۇلغان بولۇپ، بۇكافېدراغا كىرىپ ئوقۇماقچى بولغانلار ناھايىتى كۆپ سانىنى تەشكىل قىلدى. ئوتتۇرا ئاسىيا تەتقىقات كافېدراسىنىڭ مۇدىرى ئالىجە ساركوسى مۇنداق دېدى: 1926 - يىلى ئېلىپ بارغان تەكشۈرۈشتە ناھايىتى چوڭ دائىرىدىكى بىر مازارلىق بايقىلىپ، قەبرىلەردىن 1200 ى قېزىلدى. قەبرىلەردىن قېزىلغان مەدەنىي يادىكارلىقلار مىلادىيە 1009 - ئەسىرگە تەۋە ئىكەنلىكى ئىسپاتلاندى. ئۇ مۇنداق دېدى: «بۇخىل مەدەنىي يادىكارلىق بۇنىڭدىن بۇرۇن ھېچ بىر يەردە كۆرۈلمىگەن». ۋېنگرىيە مۇزېيى ئارخېئولوگىيە خادىملىرىنىڭ ئېيتىشىچە، بۇمازارلىقتىكى قەبرىلەر ئۇيغۇر قەبرىلىرىگە ئوخشاپ كېتىدىكەن.

دۇنيا نوپۇس ئاپىتىگە يۈزلەنمەكتە

1990 - يىلىدىن 2025 - يىلىغىچە دۇنيا نوپۇسىنىڭ ئېشىش نىسبىتى مۇنداق بولىدۇ: ئافرىقىدا يۈزدە 146 پىرسەنت، ئاسىيادا يۈزدە 67 پىرسەنت، سابىق سوۋېت رايونىدا يۈزدە 22 پىرسەنت، ئاتلانتىك ئوكيانىدا يۈزدە 50 پىرسەنت، جەنۇبىي ئامېرىكىدا يۈزدە 59 پىرسەنت، شىمالىي ئامېرىكىدا يۈزدە 30 پىرسەنت، ياۋروپادا يۈزدە 4 پىرسەنت ئېشىپ، دۇنيا نوپۇسىغا 800 مىليون 472 مىڭ كىشى قوشۇلىدۇ.

شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئارقىدا قېلىشى تۇغما مەسىلە ئەمەس

ئا خەلىل بوزقۇرت

بىز نېمە ئۈچۈن تەرەققىي قىلالمايۋاتىمىز؟ بۇ مەسىلە مىللىي غۇرۇرى بولغان ھەر بىر شەرقىي تۈركىستانلىق ئۈچۈن قارىتىلغان بولۇپ، ئۇنىڭ جاۋابىنى خىتاي كوممۇنىستلىرىنىڭ شەرقىي تۈركىستاندا يۈرگۈزۈۋاتقان زوراۋانلىق سىياسەتلىرىدىن كۆرسىتىپ بېرىشكە بولىدۇ.

سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ پارچىلىنىشى بىلەن غەربىي تۈركىستان خەلقلىرى ئۆز مىللىي دۆلەتلىرىگە ئىگە بولدى. بۇنىڭ بىلەن كوممۇنىستلارنىڭ تارىختىكى سۇيىقەستلىك جىنايەتلىرى بىر-بىرلەپ پاش بولۇشقا باشلىدى.

بۇنىڭدىن 46 يىل بۇرۇن (49-يىل 8-ئاي) خىتاي كوممۇنىستىك پارتىيىسى خىتاي تاجاۋۇزچىلىرىنىڭ ئەنئەنىۋى ھىيلە-مىكىرلىرىگە ۋارىسلىق قىلىپ، شەرقىي تۈركىستان ھۆكۈمىتىنىڭ رەھبەرلىرىنى بېيجىڭغا تەكلىپ قىلىش ئويۇنىنى ئويناپ، مەخپىي سۇيىقەست بىلەن «ئايروپىلان ھادىسىسى» پەيدا قىلىپ، سابىق شەرقىي تۈركىستان ھۆكۈمىتىنى يوقىتىۋەتتى. (موسكۋا ئاخبارات مۇخبىرى ياكوف بىرورۋى بىلەن ئاناتولى جۇدادېفنىڭ «ئۇيغۇرلارنىڭ ئېچىنىشلىق دىرامىسى» ماقالىسىدىن ئېلىندى.) ئارقىدىنلا قىزىل ئارمىيىسىنى شەرقىي تۈركىستانغا كىرگۈزۈپ، شەرقىي تۈركىستان خەلقىگە، بىز گومىنداڭ قالدۇق قىسىملىرىنى يوقىتىپ، دۆلەت، ھۆكۈمەت قۇرۇشقا ياردەم قىلىپ، قىسقا ۋاقىت ئىچىدە، شەرقىي تۈركىستاندىن چىقىپ كېتىمىز دەپ ۋەدە بەرگەنىدى. لېكىن، خىتاي كوممۇنىستلىرى شەرقىي تۈركىستانغا ئاياغ باسقاندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ ۋەدىسىگە ئاسىيلىق قىلىپ، شەرقىي تۈركىستان خەلقىگە دۆلەت، ھۆكۈمەت قۇرۇپ بېرىش ئەمەس، بەلكى شەرقىي تۈركىستاننى خىتاي مۇستەملىكىسى قىلىپ، خەلققە ھۆكۈمرانلىق قىلدى. قىزىل خىتاي شەرقىي تۈركىستان خەلقىنى ئېزىشتە ئەجدادلىرىدىن ئېشىپ كەتتى.

تارىختىكى ۋەھشىيلىكتىكى تولۇق پاكىتلار ئىسپاتلىدىكى، شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئەھۋالى خىتاي كوممۇنىستلىرى ئاياغ باسقاندىن بۇرۇنقىغا تۈپتىن ئوخشىمايدۇ. سەمىمىي، ئاقكۆڭۈل، خۇشخۇي، ئوچۇق سۆزلۈك شەرقىي تۈركىستان خەلقى، ئالدامچى، قارا نىيەت، ۋاپاسىز كوممۇنىستلارنىڭ «تەربىيە»سى نەتىجىسىدە، ئېھتىيات بىلەن پىكىر قىلىدىغان، راست سۆز قىلالمايدىغان، ھەقىقەتنى تەلەپ ۋە ئارزۇسىنى ئېيتالمايدىغان، چۈشكۈن، بىچارىلىق بىلەن قول قوشتۇرۇپ تۇرىدىغان ھالغا چۈشۈپ قالدى. 1955-يىلى قورچاق «ھاكىمىيەت» شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى قۇرۇلغاندىن كېيىن، شەرقىي تۈركىستان ۋەزىيىتى تارىختا كۆرۈلمىگەن دەرىجىدە قورقۇنچلۇق بولدى، خەلقنىڭ كۆڭلى سۇنۇپ ئازار يېدى. كوممۇنىستلارنىڭ ئىشنى چىقىش قىلغان كۆپ قېتىملىق ھەرتۈرلۈك، قارشى تۇرۇش ھەرىكەتلىرى، بولۇپمۇ، كىشىنىڭ روھىي دۇنياسىنى زىل-زىلىگە سېلىپ، ھاياتقا ۋە تۇرمۇشقا ئۈمىدسىزلىك پەيدا قىلدى. شۇنىڭدىن كېيىن، ئەركىنلىك، باراۋەرلىك، خۇشاللىققا ئېرىشەلمىگەن شەرقىي تۈركىستان خەلقى گۇمان، قورقۇش تۇيغۇسىدا كۈنكەچۈرىدىغان بولۇپ، ئەنسىزلىك - پاراكەندىچىلىك ئىچىدە ياشايدىغان بولدى. بۇنىڭ بىلەن تارىختا ئىنسانىيەت تەرەققىياتىغا قوشقان ئاجايىپ تۆھپىلىرى ۋە ئىجات قىلىش ئىقتىدارى بىلەن باشقىلارنى جەلپ قىلىش كۈچىدىن مەھرۇم قالدى. ئاقىۋەت ھەممىمىزگە مەلۇم بولغىنىدەك، مىللىي ئىپتىخار، ئىشەنچ ۋە ئۆزىنى ئۆزى قۇدرەتلەندۈرۈش روھى ئېغىر دەرىجىدە زەئىپلەشتى.

كونكرېت قىلىپ ئېيتقاندا، خىتاي كوممۇنىستلىرى شەرقىي تۈركىستاندا بېقىندۇرۇشتىن ئىبارەت زوراۋانلىق سىياسىتىنى يۈرگۈزۈپ، خەلق سىياسىي ئورنى، دېموكراتىك ھوقۇقتىن بەھرىمان بولالمىدى. «پرولېتارىيات»چە تۇرمۇش كەچۈرۈشنى تەرغىپ قىلىپ، بايلىق ئەۋزەللىكتىن پايدىلىنىشنى چەكلەپ، خىتاي غەزىنىسىنى بېيىتتى. جۈملىدىن، ھازىر يەرلىك مىللەتلەر ئومۇمىي نوپۇسىنىڭ سەل كەم تۆتتىن بىر قىسمى نامراتلىقتا ياشاۋاتىدۇ. شۇنداق ئېيتىشقا بولىدىكى، كوممۇنىست خىتاي ھۆكۈمرانلىقى سىياسىي جەھەتتە ئېزىلگەن، ئىقتىسادىي جەھەتتە كەمبەغەللەشكەن، مەدەنىيەتتە ئارقىدا قالغان شەرقىي تۈركىستاننى بارلىققا كەلتۈردى. شەرقىي تۈركىستان خەلقى قىزىل خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ كەلتۈرگەن ئاشۇ ياخشىلىق«لىرى» سەۋەبىدىن تەرەققىي تاپالماي جەمئىيەت تەرەققىياتىنىڭ ئارقىدا قالدى. دېمەك، شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئارقىدا قېلىشى تۇغما مەسىلە ئەمەس، بۇنىڭغا ئاشۇ كوممۇنىست خىتاي مۇستەملىكىچىلىرى جاۋابكار بولۇشى كېرەك.

بۇيەردە شۇنى ئەسلىتىپ ئۆتۈش ھاجەتكى، خىتاي كوممۇنىستىك پارتىيىسىنى بارلىققا كەلتۈرگەن ماۋزېدۇڭ خېلى بۇرۇنلا «بىر ھاكىمىيەتنى ئاغدۇرۇپ تاشلاش ئۈچۈن، ھامان ئالدى بىلەن جامائەت پىكرى پەيدا قىلىش كېرەك، ھامان ئالدى بىلەن ئىدىئولوگىيە جەھەتتىكى خىزمەتنى ئىشلەش كېرەك» دېگەن ئىدى. ماۋزېدۇڭنىڭ بۇ «تەلىمات»ى، سۆزى كوممۇنىست خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ شەرقىي تۈركىستاندا ئېلىپ بارغان بارلىق زوراۋانلىقلىرىنى ئىشقا ئاشۇرۇش، ھاكىمىيەتنى ساقلاپ قېلىشتا ئىنتايىن مۇھىم رول كۆرسەتتى. ئۇلار ھەرقانداق بىر يېڭى قانۇن، يېڭى سىياسەت ۋە پىرىنسىپلىرىنى يولغا قويۇشتا، ئالدى بىلەن پۈتۈن كۈچى بىلەن چىرايلىق سۆزلەرنى ئىشلىتىپ، ئالدامچىلىق خاراكتېرى ئېغىر «شىنجاڭ» خەلقىنىڭ ئورتاق يۈكسىلىشى، ئورتاق بېيىشى، ئورتاق گۈللىنىشىنى ئىشقا ئاشۇرۇشقا پايدىلىق قىلىمىز» دېگەندەك جامائەت پىكرى پەيدا قىلىش بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلدى. خەلقىمىز ئالدىنىپ، ئۇلارغا ئىشەندى ۋە مەجبۇرى ئەگەشتى، ھەتتا سىياسەتنىڭ ئۆزگىرىشىگە كۈچلۈك ئارزۇدا بولدى. ئەمەلىيەت ئىسپاتلىدىكى، خىتاي كوممۇنىستلىرىنىڭ ساختا، يالغان تەشۋىقاتلىرىغا ئىشىنىش - يېتەرلىك ھوشيار لىقتا بولۇپ، ئۇلارغا ئەندى بىخودلۇق قىلىشقا، نادانلىق قىلىپ قول قوشتۇرۇپ تۇرۇشقا، بويسۇنۇپ ئەمەل قىلىشقا ھەرگىز بولمايدۇ. دەرۋەقە، مۇشۇنداق كېتىۋەرسەك ھازىرقىلار ئۈچۈن يەنىلا زىيان يەتكۈزۈپ قالماي، كېيىنكى ئەۋلادلارغىمۇ كەچۈرگۈسىز زىيان يەتكۈزىمىز. شۇڭا ئەينى چاغدىلا بارلىق كاللىسى بار، كۆزى روشەن كىشىلەرنىڭ مىللىي ھىممىتىنى ئۇيغىتىپ، ئۆز تەقدىرىنى مۇستەقىللىق ۋە ئەن كۆز قاراشنى كۈچەيتىشى، شۇنداق قىلغاندىلا ئاڭغا يىلتىز لەنگەن كوممۇنىست خائىنىنى كاللىمىزدىن ئۈزۈل - كېسىل تازىلاپ تولۇق تاشلاپ، ئىشەنچ بىلەن مۇستەقىللىق يولىغا قەدەم تەشلەپ، بىر نىيەت، بىر مەقسەتتە ۋەتىنىمىزنىڭ ئازاتلىقى، مىللىتىمىزنىڭ بەخت - سائادىتى، خۇشاللىقىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن تۈرتكە بولۇشىمىز لازىم.

خۇلاسىمىز شۇنى تونۇپ يەتتۇكى، 49 - يىلىدىن كېيىنكى شەرقىي تۈركىستاندا يۈز بەرگەن تارىخىي ئۆزگىرىشنىڭ ئۆزى بىر ئېچىنىشلىق ساۋاق، خىتاي كوممۇنىستلىرىنىڭ يۈرگۈزگەن ۋەھشىيانە سىياسەتلىرى ھەرگىزمۇ خەلقچىل سىياسەت ئەمەس!

ئامېرىكىنىڭ ئۇرۇش ئايروپىلانلىرى
خىتاينى چۆچۈتىۋەتتى

(تۈركىيە «ئەتىگەنلىك» گېزىتىنىڭ 2 - ئاينىڭ 22 - كۈنىدىكى خەۋىرى). ئامېرىكا ئاسىيادىكى ئەسكىرىي كۈچلىرىنىڭ بىخەتەرلىكىنى قوغداش ئۈچۈن ئېلىپ بارغان ھاۋا مۇداپىئە مانېۋىرى خىتاينى قاتتىق چۆچۈتىۋەتكەن. ئامېرىكىنىڭ بۇ مانېۋىرى خىتاينىڭ ئەڭ زامانىۋى دەپ ھېسابلىغان 300 دانە ئۇزۇن يوللۇق ھاۋا قۇراللىرىنى كارغا يارىماس قىلىپ قويغان. خىتاي قاتتىق ئەندىشە قىلىپ، نارازىلىق بىلدۈرگەن، ھەمدە مۇنداق دېگەن: «ئەگەر ئامېرىكا بۇ خىل قۇراللارنى ئىشلەپچىقىرىشنى توختاتمىسا، ئۇ ھالدا، خەلقئارادا قۇرال ئىشلەپچىقىرىش رىقابىتى باشلىنىپ كېتىدۇ».

ئامېرىكىنىڭ بۇ خىل قۇراللارنى ئىشلەپچىقىرىشى، ئاسىيادىكى ھەربىي كۈچلىرىنى مۇداپىئە قىلىشنى كۈچەيتىش ئۈچۈن بولۇپ، ئىراق دۆلەت ئۇرۇشىدىن كېيىن ئىشلەپچىقارغانىدى.

چاۋشيەن ئۇرۇشىنى
ئىستالىن قوزغىغان

(«تۈركىيە» گېزىتىنىڭ 1995 - يىل 3 - ئاينىڭ 9 - كۈنىدىكى خەۋىرى). 2 - دۇنيا ئۇرۇشىغا قوماندانلىق قىلغان، روسىيەنى باشقۇرغان ۋە 1953 - يىل 3 - ئاينىڭ 2 - كۈنى ئۆلۈپ كەتكەن ئىستالىن گۇرجى ئىدى.

سوغۇق ئۇرۇشتىن كېيىن ئېلىپ بېرىلغان ئىلمىي تەكشۈرۈشتىن قارىغاندا 1950 - يىلقى چاۋشيەن ئۇرۇشىنى ئىستالىن باشلىغان بولۇپ، روسىيەنىڭ قوللىشى بىلەن خىتاي، شىمالىي چاۋشيەنگە ياردەم بېرىپ، جەنۇبىي چاۋشيەنگە قارشى ئۇرۇش ئېلىپ بارغان.

ئەنگلىيە گېزىت مۇخبىرى دانىيەل ۋولفنىڭ «ب.ب.س» تېلېۋىزور ئاشقى خەۋەر باشقارمىسىغا يوللىغان خەۋىرىدە، كىم ئىر سىن 1950 - يىل 1 - ئايدا ئىستالىنغا تېلېگرامما يوللاپ، ئىستالىننىڭ جەنۇبىي چاۋشيەنگە ھۇجۇم قىلىش ئۈچۈن بۇيرۇق چۈشۈرۈشىنى ئىلتىماس قىلغان. 1 - ئاينىڭ 30 - كۈنى ئىستالىن كىم ئىر سىننىڭ ئىلتىماسىغا جاۋاپ قايتۇرۇپ، «ك.گ.ب» ھازىرلىغان ئۇرۇش پىلانى بويىچە، ئۇرۇش باشلاش بۇيرۇقى بەرگەن.

ماۋزېدۇڭنىڭ ئەخلاقى

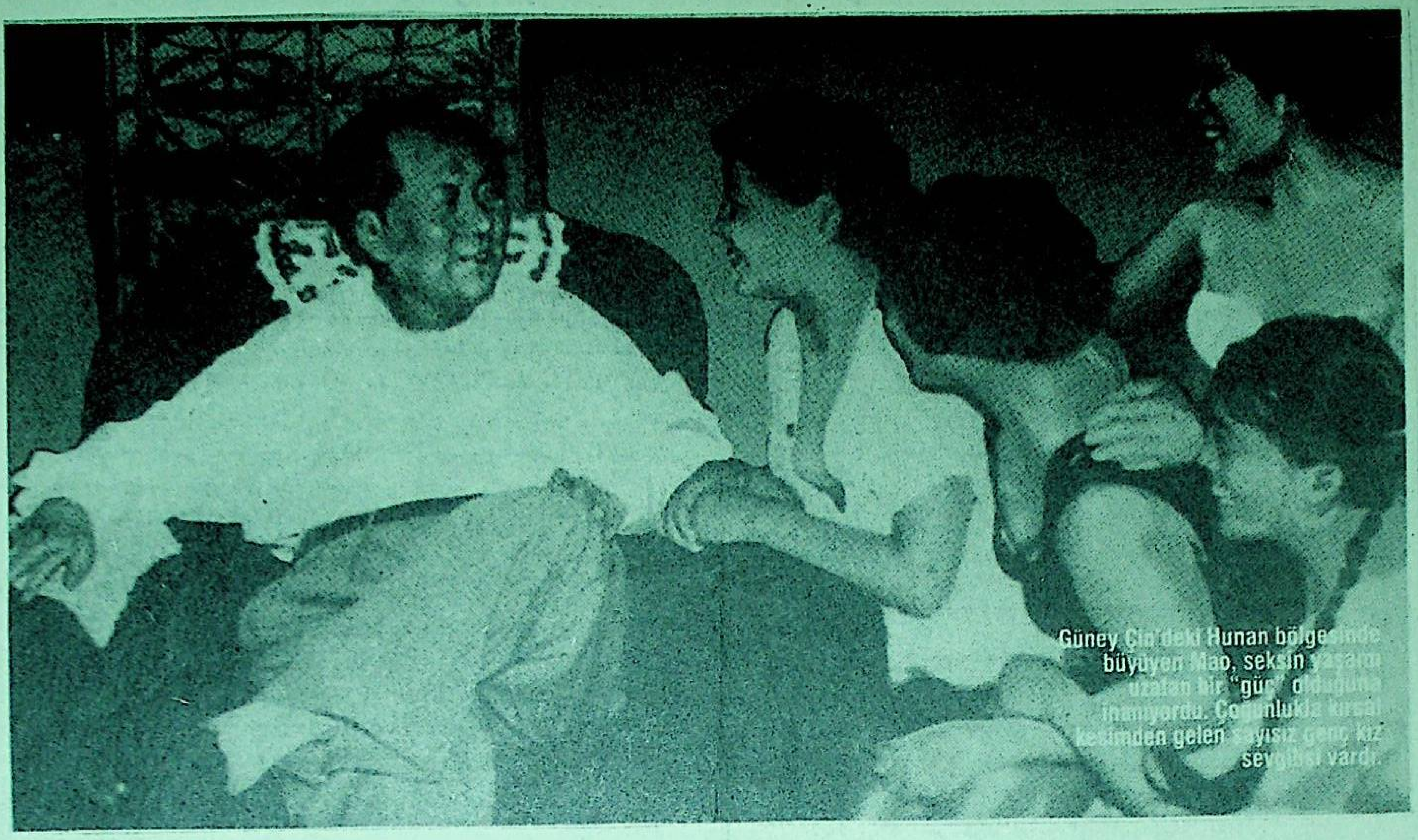

Güney Çin'deki Hunan bölgesinde büyüyen Mao, seksin yaşamı uzatan bir "gür" olduğuna inanıyordu. Çoğunlukla kırsal kesimden gelen sayısız genç kız sevgilisi vardı.

خىتاي كوممۇنىستلىرىنىڭ 82 يېشىدا ئۆلگەن ماۋزېدۇڭكى ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە چىرايلىق خوتۇن - قىزلار بىلەن ئويچۇر شۇپ تۇرۇشنى توختاتمىغان . ماۋزېدۇڭنىڭ 21 يىللىق خۇسۇسىي دوختۇرى جى سۇي ئېيتىشىچە، ماۋزېدۇڭ سىرىتقا چىقىپ ئامما بىلەن ئۇچرىشىشتىن قاتتىق بىزار بولغان چاغلىرىدا سەرالىق گۈزەل قىزلارنى ئوردىسىغا يىغدۇرۇپ كۆڭلىنى ئېچىشنى ئاخىرغىچە داۋام قىلغان . ئۇ، مۇنداق دەيدۇ : « ماۋزېدۇڭ بۇ مەشغۇلاتىنى ناھايىتى يوشۇرۇن تۇتاتتى ، ئەمما ئەخلاقسىز تۇر بىسىمى قىلىشتا دۇنيادا تېڭشىمى ئىدى » .

شەرقىي تۈركىستان خەلقىمۇ مەلۇمكى خىتايلار تاشقى جەھەتتە ۋە باشقا مەملىكەتلەرگە قارىتا سىياسىي ، ئىقتىسادىي قانۇنىي مەسىلىلەرگە دىققەت قىلىشتىن ئەخلاقىي مەسىلىگە ئەڭ كۈچلۈك دىققەت قىلىدۇ . ئۇلار بىر ئېلىك مەملىكەتتىن يېتىشىپ چىققان ، ئىستىقبالى پارلاق ، ۋەتەن ، مىللەت ئۈچۈن ئۆزىنى ئېتەلەيدىغان ، نام - شۆھرىتىدىن ۋاز كېچەلەيدىغان ۋەتەنپەرۋەر دەردمەن ، بېشى لەيدىغان مىللىي كادىرلارنى ، ياشلارنى ، كەسىپ ئۇستىلارنى ئۇچۇر قىتۇرۇشتا ، ئۇلارنىڭ ھەققىدە ھېچقانداق بىر قۇسۇر تاپالمىغاندا ، ئەخلاقى بۇزۇلغان دىگەن بانا بىلەن ، ھەتتا بېيجىڭغا يىغىنغا چاقىرىش ئويۇننى ئويناپ قاپقان، غا چۈشۈرۈپ ، يوق قىلىۋېتىدۇ . بۇ خىتاي كوممۇنىستلىرىنىڭ ئەڭ ئوچۇق چىققان رەزىللىكلىرىدىن بىرى . ماتا بۇ رەسىم ئۇلارنىڭ ئەسلى ماھىيىتىنى ئېچىپ بەردى .

پارچىلار

ئابدۇشۈكۈر

ئەزەلدىنلا ۋەتەن ئەل دەپ چىققان ئىدى بۇ تىلىم ،
شۇڭا ئىزلەر ئەلگە خۇرسىيەت ھەمدە ئاھەت بۇدىلىم ،
ھەقىقەت تەمەكتۇر نىشانىم ئەسلىدۇر بۇئىدىرىگىم ،
ياۋغا باش ئەگمەكنى ئار بىلمەك مېنىڭ چىن خىسلىتىم ،
دىل قارارىم ھەر زامان دۈشمەننى روشەن بىلمىكىم .

ھەسرەت بىلەن سۈكۈت قىلىپ ئولتارماقنى ئار بىلدىم ،
جان پىدا بىلەن تاپقان راھەت ھەمدە دوستنى يار بىلدىم ،
ئۆزنە پەمچۈن خىيال ئەيلەپ يۈرگەنلەرنى خار بىلدىم ،
تىلەكلەرگە يەتمەك ئۈچۈن ياشىماقنى بار بىلدىم ،
ھاياتىم ئىچىدە تۆھمەتخورنىڭ كۆڭۈللىرىنى تار بىلدىم .

ئالەم ئاراكۆڭۈللەرنى ئاختۇردۇم ،
كىمكى ئەلگە سادىق ئىكەن ياقتۇردۇم ،
نامەرتلەرنى نامەرتلەرگە چاقتۇردۇم ،
شۇڭا ، ئۆزەم ئەل ئىشىدا پاك تۇردۇم .
تۆھمەتخورغا غازات ئاشتىم تاق تۇردۇم .

مېنىڭ خەلقىمزۇلۇم چېكىپ خورلانسا ،
دۈشمەنلەرگە سادىق بول دەپ زورلانسا ،
ھەر دو قمۇشتا خائىنلارغا ئوۋلانسا ،
ھەق ئىشى ئۈچۈن تۇرمىلارغا سولانسا ،
چىدىماسمەن چىن ھەقىقەت بولغانسا .

چىدى ئالەم، ھۆرىيەتتىن بەھرىمان ،
ئۆز ئىلىچۈن كۆرەشلەردە قەھرىمان ،
ئۇلاردا بار ئىتتىپاق قىلىق ھەرزامان ،
شۇڭا ئاللاھ نۇسرەت بەردى شۇتامان ،
بىزدە باردۇر پىتنە - ئىغۋا ئەڭ يامان .

ئۇنچىلا ئۇخلايسەن يارىم ئويغۇدىن بەزمەك كېرەك ،
ئۆز گۈشەكنى يىغىدىك بىلەن قورىدى سەزمەك كېرەك ،
شۇم رەقىپلەردا مىغا بىز جۈشمە يىلى بولدى بەس ،
ياۋ باغرىنى كۆرەشتە ئۆملۈك بىلەن ئەزمەك كېرەك .

فاتىما خانىمنىڭ ۋاپاتىنىڭ بىر يىللىقى خاتىرىلەندى

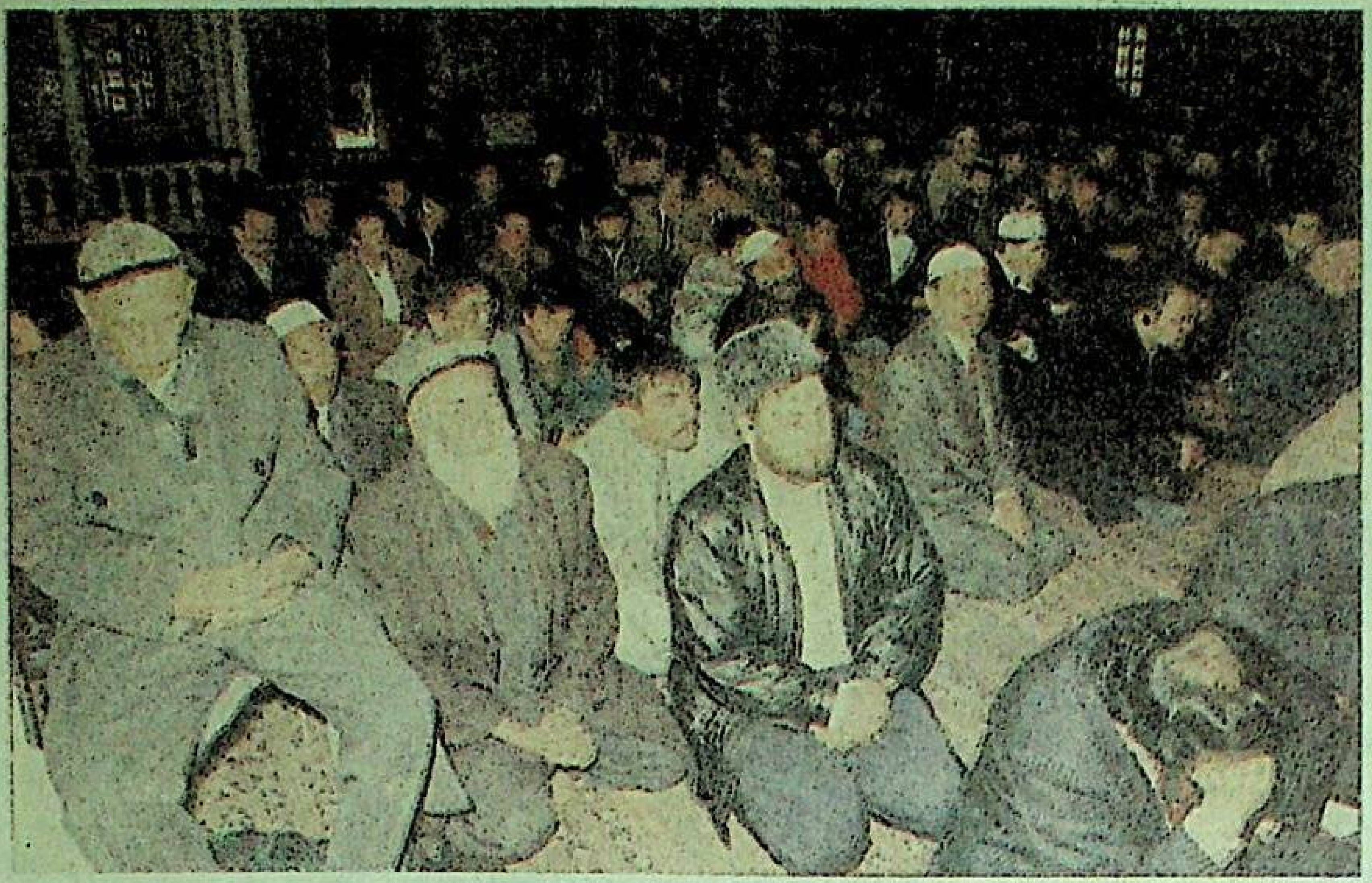

ئۆز ئۆمرىنى سابىق شەرقىي تۈركىستان ھۆكۈمىتىنىڭ باش كاتىۋى، شەرقىي تۈركىستان ئىستىقلالىنىڭ لىدەرى، تۈركلۈك دۇنياسى مۇجاھىدى ئەيسا يۈسۈپ ئالپتېكىن ۋە پەرزەنتلىرى بىلەن بىرلىكتە ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە ۋەتەن، مىللەت ئۈچۈن مۇجادىلە ئېلىپ بارغان، پۈتۈن شەرقىي تۈركىستان ئاياللىرىنىڭ ئانىسى ئۈلگىسى بۈيۈك ئانا-فاتىما ئالپتېكىننىڭ ۋاپاتىنىڭ بىر يىللىقى مۇناسىۋىتى بىلەن، ئىستانبۇلدىكى مەشھۇر جامەلاردىن بىرى بولغان ئاتاكۆي جامەسىدە مەۋلۇت شېرىف ئۆتكۈزدى. مەۋلۇتكە تۈركىيەنىڭ بەزى مىنىستىرى، مىللەت ۋەكىللىرى، ئوقۇمۇشلۇق زاتلار، دىنىي ئۆلىمالار ۋە كۆپ ساندىكى شەرقىي تۈركىستانلىق ئەر-ئايال مۇجاھىدلار بولۇپ مىڭدىن ئارتۇق كىشى قاتناشتى. تۈركىيە مىللەتچى ھەرىكەت پارتىيىسىنىڭ رەئىسى ئالپ ئارسلان تۈركەش تېلېگرامما يوللاپ، فاتىما خانىمنىڭ ۋاپاتىنى خاتىرىلەيدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

فاتىما خانىمغا ئۆتكۈزۈلگەن مەۋلۇت شېرىف بىلەن بىرگە، شەرقىي تۈركىستان شېھىتلىرى ۋە دۇنيا تۈرك شېھىتلىرى ئۈچۈن خەتمە-قۇرئان ئوقۇلدى ۋە دۇئا تىلاۋەت ئۆتكۈزۈلدى.

بۇ مەۋلۇت شېرىفنى تۈركىيەدىكى نوپۇزلۇق ‹‹زامان›› ، ‹‹تۈركىيە›› گېزىتلىرى، ت.ر.ت. تېلېۋىزور ئىستانسى ۋە بىر قىسىم رادىئو ئىستانسىلىرى مەخسۇس خەۋەر قىلىپ بەردى.

بىرلەشەيلى قېرىنداشلار

سېيتنىسا لوقمان (شەمشەت)

قەد كۆتۈرۈپ ئىنسانىدەك ياشىماق قچۈن جاھاندا،
يەتكۈزۈپ ھەم زاۋاللىق ئىبلىس خىتاي قاۋانغا،
باغۋەن بولۇپ باغىمىز ئانا يۇرت تۈركىستانغا،
ئاي يۇلتۇزلۇق بايراقنى قادىماق قچۈن شۇ كانغا،
شۇل نىشانغا يەتمەكچۈن بىرلەشەيلى قېرىنداشلار.

كەيمەك ئۈچۈن باشلارغا ئەندى ھۆرلۈك تاجىنى،
ئويغىتايلى غەپلەتتە ياتقانلارنىڭ بارچىنى،
بېغىشلايلى ۋەتەنگە ھاياتىمىزنىڭ بارىنى،
ئۇنۇتمايلى زىنداندا ياتقانلارنىڭ ئاھىنى،
قىساس ئالماق خىتايدىن بىرلەشەيلى قېرىنداشلار.

ئازاتلىقچۈن تومۇردا قانلار ئۇرغۇپ ئاقمامدۇ؟
ھۆر دۇنياغا ھەۋەستە كۆزلەر ئۈمىتتە باقمامدۇ؟
ئۆز يۇرتىغا قان بولماق كۆڭۈللەرگە ياقمامدۇ؟
كۆرگەن زۇلۇم چايانىدەك ۋۇجۇدلارنى چاقمامدۇ؟
ئادەم بولساق ئەگەر بىز بىرلەشەيلى قېرىنداشلار.

كىم ئىدۇق بىز تارىختا - كىمنىڭ نەسلى - ئەۋلادى؟
باش ئەگمىدۇق توققۇزغا تۇرۇپ ئوغۇزنىڭ ئەۋلادى؛
ئاجىزمىدۇق بىز شۇنچە ھەي سۇتۇق بۇغرا زاتى،
ئاققان قانلار-كۆز ياشلار ئەستىن چىقتىمۇ زادى،
قايتماق ئۈچۈن ئەسلىمىزگە بىرلەشەيلى قېرىنداشلار.

قېنى، بىر چاغ بىزدىكى داۋان ئاشقان جاسارەت،
ئات ئويناتۇپ تاغلاردا جاھان كەزگەن ماھارەت،
بارچە خىتاينى تىترىتىپ يەتكۈزۈپ چوڭ مالامەت،
كۈچ خىسلەتتە جاھانغا تونۇلغانىدۇق كارامەت،
تاپماق ئۈچۈن شۆھرەتنى بىرلەشەيلى قېرىنداشلار.

ياتماق بۈگۈن مىللىتىنىڭ ئاشۇ مۇدھىش ھالىغا،
قارلىق تاغلار ئېرىگەي تارتقان ئاھۇ-زارىغا،
سۇلتان ئىدۇق، قۇل بولدۇق چۈشۈپ مەلئۇن دامىغا،
داغ تەككۈزمەك ئوياتتۇر ئاشۇ ئوغۇزخان نامىغا،
ئاقلاش ئۈچۈن ئارنۇمۇسنى بىرلەشەيلى قېرىنداشلار.

بىر جان بولۇپ ھەممىمىز ئىناقلىقنى يار قىلىپ،
ئاشۇ قۇللۇق ھاياتتىن ئۆلۈمنى ئەلا بىلىپ،
يەتمەك ئۈچۈن ھۆرلۈككە چىقايلى بىز غازات قىلىپ،
شۇم زۇلۇمنىڭ يىلتىزىنى ئۈزەيلى ھەم ئوتقا سېلىپ،
كۆلدۈرمەكچۈن ھەقىقەتنى بىرلەشەيلى قېرىنداشلار.

تۈگىتىپ بىز ئارىدىن ئۆچلۈك-ئاداۋەت-ھەسەتنى،
بۆلگۈنچىلىك-پىتنە-ئىغۋا-كۆرەلمەسلىك-غەيۋەتنى،
چىقىمچىلىق-ساتقىنلىققا ياغدۇرۇپ چوڭ نەپرەتنى،
ۋەتەن سۆيگەن مەردلەرگە ئاتاپ سۆيگۈ-شەرەپنى،
ئەقلىمىزنى قورال قىلىپ بىرلەشەيلى قېرىنداشلار.

قان ۋە جاندىن قىممەتلىكتۇر شۇ ئەركىنلىك ئىنسانغا،
كەچمەكۈنچە ئەزىز جاندىن يەتمەس ھېچكىم جانانغا،
تونۇلماقتا قايتا يەنە ھۆرلۈك تېپىپ جاھانغا،
ئاللاھ بەرسە كۈچ-قۇۋۋەت چىقايمىز ھەم ئاسمانغا،
ھۆرلۈك ئۈچۈن، ئەرك ئۈچۈن بىرلەشەيلى قېرىنداشلار.

مۇستەقىل تۈرك جۇمھۇرىيەتلىرى ئىتتىپاقى

(تۈركىيە ‹‹ئوتتۇرا شەرق›› گېزىتىنىڭ بۇيىل 2 - ئاينىڭ 16 - كۈنىدىكى خەۋىرى). ئىقتىسادىي ۋە تاشقى ئىشلاردا ئۆز ئارا مەسلىھەتلىشىپ، ئىش ئېلىپ بېرىش مەقسىتىدە، نازارباييېۋ، ئىسلام كېرىموۋ ۋە ئاقار ئاقايېۋنىڭ تەشەببۇسى بىلەن قۇرۇلغان قازاقىستان، ئۆزبېكىستان، قىرغىزىستان ئىتتىپاقىغا تۈركمەنىستان لىدەرى نىيازوۋمۇ ئەزا بولدى.

ئىتتىپاق رەسمىيىتى بويىچە 2 يىلدا بىر قېتىم جۇمھۇرىيەت لىدەرى ئىتتىپاقنىڭ ئەزاسى بولۇش سالاھىيىتى بىلەن رەئىسلىك ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالىدۇ. ئىتتىپاق ئەزالىرى 3 ئايدا بىر قېتىم يىغىن ئۆتكۈزۈپ ئىقتىسادىي ۋە تاشقى ئىشلارنى مۇزاكىرە قىلىشتىن باشقا، دېپلوماتىيە دۆلەت مۇداپىئەسى، سىياسىي ۋە قانۇن تۈزۈش ئىشلىرىدىمۇ ئۆز ئارا پىكىر يۈرگۈزىدۇ.

تۈرك جۇمھۇرىيەتلىرى ئىتتىپاقىنىڭ بىرىنچى نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيى بۇيىل 3 - ئاينىڭ 3 - كۈنى تۈركمەنىستاندا ئۆتكۈزۈلدى.

گېزىت باشلىقى: ئارسلان ئالپتېكىن
باش مۇھەررىر: شاخلىل بوزقۇرت
گېزىتنىڭ تۈركىيە، ئىستانبۇلدىكى ئادرېسى:

Gazete Sahibi
ARSLAN ALPTEKİN
Genel Yayın Koordinatörü
ŞAHHALİL BOZKURT
Gazete Adresi:

Ataköy 4. Kısım T.O. Blok No. 89/5
İSTANBUL - TURKEY Tel. : (0212) 559 83 21

ئىزاھات: گېزىتىمىزدە ئېلان قىلىنغان ماقالالارنىڭ مەسئۇلىيىتى ئاپتورلار ئۈستىدە. تەھرىراتتىن ماقالالار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.

Yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir. Gönderilen yazılar yayınlansın veya yayınlanmasın iade edilmez. İsim zikredilmeden iktibas edilemez